

УДК 811.161.2'38'42:373.46

<https://orcid.org/0000-0001-5444-9426>

Є.І. ПЕРЕСАДА
м. Вінниця, Україна

ЯВИЩЕ ЛАТИНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЧИННИК РОЗШИРЕННЯ МЕТАМОВИ ЛІНГВОГРАФІЇ

Стаття присвячена висвітленню проблеми формування метамови лінгвографії як актуального наукового напрямку сучасного мовознавства. Оглядомо схарактеризовано термінне поле, що вже закріпилося за лінгвографією, розглянуто дискусійні питання, пов'язані з формуванням мікротермінополя лінгвографії; ідеться про терміни, що пов'язані з феноменом латинізації. Запропоновано дефініції для термінів-оказіоналізмів, що потребують лексикографування.

Ключові слова: метамова, лінгвографія, латинізація, термін, мікротермінополе, оказіоналізм.

Структураліст Ф. де Соссюр образно номінував письмо «маскою усного мовлення» (див. про це: Derrida, 1998: 51), оскільки власне письмо фіксує все, що існує в реальності чи ірреальності. Писемність, як відомо, є засобом фіксації мови за допомогою знаків; вона містить сукупність писемних пам'яток певного часу, що властиве певному народу; це письменство загалом із урахуванням великого обсягу зазначеного поняття. Незважаючи на те, що наукові розвідки, які пов'язані з писемністю, феноменом письма загалом, презентують найбільш давні проблеми мовознавства, дослідження цього феномену ще не завершене.

Зростання інтересу до загальнотеоретичних питань письма із часом сприяло становленню лінгвістичного напрямку, що ґрунтується на дослідженні писемності як самостійного явища, зокрема виникла потреба визначення її об'єкта, предмета, методів і завдань, метамови. Цю науку було означено в українському мовознавстві терміном *лінгвографія*. Становлення лінгвографії як наукової галузі, наукового напрямку припадає на середину XIX ст. Тоді й було частково окреслено її базову терміносистему. Дослідження в цій галузі мовознавства презентували зарубіжні лінгвісти, зокрема Ф. Баллхорн (Ballhorn, 1861), І. Гельб (Gelb, 1968), К. Дюршайд (Dürscheid, 2022), Р. Кросленд (Crosland, 1956), Д. Мелетіс (Meletis, 2022), В. Реннагель (Rennagel, 1972). Теоретико-методологічні засади цього наукового напрямку поглиблено в працях українських учених, насамперед таких, як О. Потебня, та в працях його послідовника – Л. Булаховського (Булаховський, 1975). Серед сучасних українських мовознавців, які розбудовують метамову лінгвографії, назвімо О. Білецьку (Білецька, 2015), Т. Видайчук (Видайчук, 2010), П. Донця (Донець, 2001), А. Загнітка (Загнітко, 2012), Т. Космеду (Космеда, 2011; Космеда, 2020; Космеда, 2022), Л. Макарук (Макарук, 2013), В. Німчука (Німчук, 1990), Є. Пересаду (Пересада, 2021; Пересада, 2022), Л. Соболя (Соболь, 2016), І. Фаріон (Фаріон, 2011).

© Є.І. ПЕРЕСАДА, 2023

У цій науковій розвідці зосередимо увагу на розгляді термінології лінгвографії, пов'язаної з процесом латинізації, та зв'язку у зв'язку з цим відповідних термінів.

Об'єкт дослідження – методологійні засади лінгвографії, що складають її термінний апарат. **Предмет** наукової розвідки – формування мікротермінополя лінгвографії: утвердження понять-термінів, що сформувалися завдяки явищу латинізації української мови.

Мета цієї наукової студії – розглянути мікросистему термінів, пов'язаних із латинізацією, що формує поняттєвий апарат лінгвографії. **Матеріал дослідження** – найавторитетніші й найновіші українські словники лінгвістичних термінів, зокрема «Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни» (у 4 томах), який уклав А. Загнітко (ССЛ, 2012), та «Лінгвістична енциклопедія», укладена О. Селівановою (Селіванова, 2010), а також науковий дискурс лінгвографії.

У розвідці були застосовані такі **дослідницькі методи**, як (1) *концептуально-аналітичний*, завдяки якому виокремлено основу мікрополя термінів лінгвографії; (2) *метод спостереження* – для визначення терміноодиниць обраного для аналізу мікрополя та презентації парадигматичних зв'язків у системі термінів; (3) *контрольований відбір* – для визначення термінологічних одиниць, що спричиняють складнощі в кодифікації; (4) *інтерпретаційний* метод дав змогу викласти авторську концепцію щодо презентації термінного мікрополя лінгвографії; (5) *описовий* – для презентації теоретичного матеріалу та формулювання висновків.

Оскільки термінологія лінгвографії до кінця ще не усталена, **новизна** цієї праці полягає в тому, що зроблено спробу розглянути базові терміни лінгвографії з огляду на феномен латинізації деяких національних алфавітів.

Теоретичне значення статті полягає в розширенні методологійних засад метамови лінгвографії в зазначеному контексті. **Практичне значення** цієї наукової студії спрямоване на можливість розширення складу чинних українських словників лінгвістичних термінів з урахуванням понять, що пояснюють явище латинізації.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження

Метамова лінгвографії, як наголошувалося, сьогодні ще перебуває в процесі становлення, оскільки не має усталеного термінного апарату. Назва власне розглядуваної наукової галузі проблемна та отримала численну кількість різних найменувань. Разом із терміном *лінгвографія* (Булаховський, 1975: 90) цей науковий напрям пропонують номінувати *графічною лінгвістикою* (Crosland, 1956; Білецька, 2015), *граматологією* (Gelb, 1968), *граматографією* (Ballhorn, 1861), *графологією*, *графолінгвістикою* (Meletis, 2022), *графістикою* (Rennagel, 1972), *інфографікою* (Сміціклас, 2012).

Основоположником актуалізованого в цій статті напряму мовознавства вважають англійського лінгвіста Р. Кросленда, який у праці «Graphic Linguistics and its Terminology» («Графічна лінгвістика та її термінологія») (1956) уперше схарактеризував методологійну базу цієї науки та ввів до наукового обігу термін *графічна лінгвістика* (англ. 'graphic linguistic'). Однак у процесі створення фундаменту для загальної теорії розвитку писемності та для дослідження низки систем письма, зокрема дописемних, словесно-складових, складових та алфавітних, американський лінгвіст І. Гельб (1968) актуалізував номінацію на по-

значення розглядуваної науки – *граматологія* (англ. ‘*grammatology*’). У вступній статті до колективного дослідження «The Writing Systems of the World» («Світові системи письма») (1996) П. Деніелс наголошував на важливості ролі діахронічного підходу для аналізу письма. Він зазначив, що «граматологія, як і загальна лінгвістика, повинна бути описовою, історичною та теоретичною» наукою (Daniels, 1996: 1). Сьогодні, як уважають учені, граматиологія містить: (1) епіграфіку (‘учення про принципи дешифрування й тлумачення давніх написів, що були вирізьблені, вигравірувані, викарбувані чи відштамповані на твердому матеріалі /камені, метали і под./’); (2) палеографію (‘учення про зовнішній вигляд графічних знаків /спосіб написання, форми літер, особливості матеріалу для письма/’), що містилися в давніх книгах, рукописах з метою визначення часу та місця їхнього творення; (3) графологію (‘учення про специфіку почерку’) (див.: Космеда, 2020: 22).

У сучасному українському мовознавстві найбільш поширеним є термін *лінгвографія*, що номінує комплексну науку про письмо з урахуванням того, що предметом лінгвографії є *графічний рівень мови*. Л. Булаховський свого часу наголошував на важливості виокремлення окремої наукової галузі щодо вивчення «специфіки письмового виразу в його відношенні до можливого поліграфічного оформлення тексту. Ця специфіка [...] далеко не така обмежена, як може здаватися із самих умоглядних позицій, отже, і практичну користь від роботи над нею аж ніяк не слід недооцінювати» (Булаховський, 1975: 90).

Т. Космеда та Л. Соболев у статті «Сучасна українська лінгвографія: термінологічне поле» частково схарактеризували метамову лінгвографії, виокремивши понад 200 дефініцій та вказавши на те, що її (1) «можна розширити, доповнивши деякими необхідними термінами, які на сьогодні ще слід класифікувати як okazіональні» (Космеда & Соболев, 2018: 68), (2) «необхідно ввести терміни лінгвостилістики, лінгвопоетики, зокрема ті, що окреслюють поняття фоностилістики [...], чи, можливо, *графічної стилістики* [...], метамова якої повинна містити назви стилістичних фігур і прийомів щодо маніпуляцій графемами та їхнє окреслення» (там само: 69), а також (3) «у систему термінів лінгвографії повинні ввійти й номінації літературознавства, що окреслюють поетичні жанри, способи творення поезії на основі маніпуляції графічними засобами» (там само).

Окремою мікросистемою термінів лінгвографії можна вважати ту, що пов’язана з процесом латинізації, насамперед, української мови, зокрема: *азбучна війна, проєкт (варіант) української латиниці, іречеківка, лагодівка, лучуківка, латинізація, мельниківка, українське абеткадло, українська гасвиця, українська латинка*.

Основою цього мікрополя є термін *латиниця* – «латинська азбука, латинське письмо; сучасна алфавітно-графічна система, що склалася на ґрунті латинського письма і латинської графіки» (ССЛ-2, 2012: 124). На основі латиниці побудована більша частина алфавітів європейських мов, зокрема романських, які сьогодні використовують як національні та офіційні більше 60 мов (італійська, іспанська, португальська, румунська, французька та ін.), зокрема й германських та фіно-угорських мов. Водночас латинські літери стали основою для низки мов Африки, Америки, Азії. «Латинською графікою послуговуються наші європейські сусіди-слов’яни – кашуби, серболужани, словенці, словаки, поляки, чехи, хорвати. Латинський алфавіт було використано для створення

штучних мов – афрігіль, есперанто, ідо, волапюк, інтерлінгва та ін.» (ППО, 2021: 55). На латинку вже перейшли або переводять свої алфавіти такі країни, як В'єтнам, Індонезія, Малайзія, Молдова, Туркменістан, Казахстан, Азербайджан, Узбекистан та інші. Відзначмо, що 22.09.2021 Кабінет Міністрів України затвердив постанову № 933 про перехід кримськотатарської мови на латинську графіку.

Через розповсюдження латинської графіки в більшості мов світу паралельно відбувається перехід із кириличної основи на латинську, порівн.: «Чеська мова розпочинала з кирилиці і перейшла на латиницю; молдавська мова після здобуття державою незалежності перейшла також на латинську графіку» (ССЛ-2, 2012: 124), «що отримало назву *латинізація*, за допомогою приєднання до основи інтерфікса *-iz* і суфікса *-ація*, що має значення процесуальності» (Пересада, 2022: 109).

У зазначеному контексті цей термін означає ‘переведення письма на латинську основу’ або ж ‘зміна кириличної абетки на латинську основу’, що відображено в дієслові *латинізувати* – «будувати абетку на основі латинської» (СУМ, 1973: 454).

Однак у «Словнику сучасної лінгвістики» А. Загнітка термін *латинізація* інтерпретовано так: «характерна трансформація імен на латинський манер у середні віки в західноєвропейській культурі: *Авіценна* (з Ібн-Сіна, ім'я вченого), *Конфуцій* (з Кон Фуцзи). Пор. латинізовані назви: *Лузітанія* (Португалія), *Гельвеція* (Швейцарія) та ін.» (ССЛ-2, 2012: 124). На противагу в «Словнику іншомовних слів» В. Лук'янюка ця терміноодиниця має два лексико-семантичних варіанти: (1) «процес впровадження або прийняття латинської мови та культури»; (б) «кампанія з переведення писемності народів СРСР на латиницю, що проводилась у 1920–1930-ті роки» (СІС, 2001–23).

Однак питання щодо заміни кириличної графіки на латинську, насамперед в українському мовному просторі, і досі дискутується, що обумовлює потребу в лексикографуванні терміна *проект* (варіант *української латинки*, порівн.: «Загалом налічується близько десяти унікальних *проектів «української латинки»*. Здебільшого це модифіковані варіанти алфавітів інших мов з латинською писемністю, як-от: чеська (цей варіант є найпопулярнішим на сьогодні), польська, словацька, угорська та інші, зокрема й старий-добрий трансліт на основі англійської» (Дмитрів, 2014).

Оскільки ані в словнику лінгвістичних термінів А. Загнітка, ані в словнику О. Селіванової не зафіксовані номінації на позначення проектів (варіантів) латиниць для української мови, вважаємо за потрібне розширити словник, долучивши й терміни-оказіоналізми. До них зараховуємо ті, що називають варіанти української латинки, порівн.: *українське абецадло* – ‘проект української латиниці на основі польського (латинського) алфавіту (абецадла) який запропонував Й. Лозинський у спеціальній статті «О wprowadzeniu abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego» («Про запровадження польської абетки в руську писемність») (1834); *українська гаєвиця* – ‘проект української латиниці на основі сербсько-хорватського алфавіту (гаєвиці), що був розроблений хорватським поетом та лінгвістом Л. Гаєм у праці «Kratka osnova hrvatsko-slavenskog pravopisanja» («Коротка основа хорватсько-слов'янського правопису») (1830)'; *їречеківка* – ‘стандартизований проект української латиниці чеського славіста Й. Іречека на основі чеської абечеди (abecedu), що був репрезентований у

брошури «Über der Vorschlag das Ruthenische mit lateinischen Schriftzeichen zu schreiben. Im Auftrage des k. k. Ministeriums für Cultus und Unterricht verfasst von Jozeph Jireček, Wien. Aus der keizerlich königlichen Hof- und Staatsdruckerei 1859» («Про пропозицію писати по-українськи латинськими літерами. За дорученням цісарсько-королівського міністерства культури і освіти через Йосифа Іречка. Відень, урядова державна друкарня 1859»); *лучуківка* – ‘проєкт української латиниці, правопис української мови на основі латинського шрифту, що його виробив І. Лучук та презентував у студії «Korotkij Pravopys»»; *лагодівка* – ‘проєкт української латиниці, який запропонував М. Лагода, спираючись на латинську абетку Й. Іречка»; *мельниківка* – ‘інтернет-проєкт української латиниці, який створив С. Мельник наприкінці 2000-х років’, на основі проєкту Й. Іречка’ (див. про це: Пересада, 2021).

Номінації *проєктів української латиниці* є однослівними епонімними найменуваннями (термінами-епонімами), мотивувальною основою для творення яких є прізвища їхніх авторів, а творення відбувається шляхом додавання таких суфіксів, як (а) *-івк(а)* (за аналогією до термінів, що використовуються на позначення правописів української мови, серед яких *драгоманівка*, *желехівка*, *кулішівка*, *романівка* та ін.): *Іречек* – *іречеківка*, *Лучук* – *лучуківка*, *Лагода* – *лагодівка*, *Мельник* – *мельниківка*; (б) *-иц(я)* (за аналогією до назви слов’янського алфавіту – *кирилиця*): *Гай* – *гаєвиця* (з уточненням *українська*). Цей спосіб є найбільш поширеним, зважаючи на здатність таких термінологічних одиниць логічно відображати ієрархію взаємно підпорядкованих понять.

Проте процес латинізації не був успішним, оскільки «алфавіти – це обличчя нації», «це знаки відповідної лінгвокультури, що виражають “дух” кожної конкретної мови, адже “форма” є опозитивним корелятом “змісту»» (Космеда & Соболев, 2018: 62). Українські діячі науки й культури чинили й чинять опір процесу латинізації і в ХХ–ХХІ ст., і, відповідно, у ХІХ ст.

Зокрема, небажання змінювати знакову систему нації породжує новий образний термін – *азбучна війна*, що функціонував у працях М. Шашкевича (Шашкевич, 1965) та І. Франка (Франко, 1986). За допомогою цього образного терміна омовлюється феномен ‘боротьби проти переведення української писемності з кириличної графіки на латиницю’; порівняймо такі контексти вживання цього терміна: «Саме тому впродовж тривалого часу існування писемності, зокрема функціонування кирилиці, українського алфавіту, що на ній базується, відбуваються *“азбучні війни”* [жирний шрифт автор. – С. П.], простежується намагання нав’язати українській лінгвокультурі латиницю» (Космеда & Соболев, 2018: 63); «Сьогодні метамова лінгвографії оперує терміном *“азбучні війни”* [жирний шрифт автор. – С. П.]. Така “війна” велася між прихильниками латиниці й поборниками кирилиці, зокрема М. Шашкевич дає відповідь на пропозицію Й. Лозинського замінити кирилицю на латиницю» (Космеда, 2020: 54).

Зазначений термін інтерпретовано так: «боротьба української громадськості Галичини в ХІХ ст. проти полонізаторських спроб латинізувати український алфавіт» (Історія української мови, 2013: 4), що мала два спалахи: перший – 1834 року, другий – 1859 року. Хоч убачаємо в цьому разі певну неточність, оскільки йдеться лише про *полонізаторські спроби*.

Другий спалах руху проти переходу на латиницю номіновано (1) *абетковою війною*; цей образний термін розглядаємо як синонім до *азбучна війна*, порівняймо контекст уживання: «Галицька *“абеткова війна”* [жирний шрифт

автор. – Є. П.] 1859 року гучно відлунувала по інший бік імперського кордону. Того року російська влада заборонила видання або ввезення з-за кордону українських і білоруських текстів, написаних латиницею. Цей захід розглядався як антипольський» (Плохій, 2013: 223); синонімом є і (2) *азбучна завірюха*, порівняймо контекст уживання: «Наприкінці 1850 р. розгорнулася справжня *“азбучна завірюха”* [жирний шрифт автор. – Є. П.] між українцями та урядом, який намагався нав’язати *латинський правопис русинської мови*» (Колесник, 2000: 236). Отже, уведено й термін *латинський правопис русинської мови*.

Окрім того, у монографії М. Лисюка «Становлення і розвиток української літературної мови в Галичині» (Лисюк, 2014) зафіксовано 8 okazіональних термінів, що номінують окремі аспекти *азбучної війни* в Галичині, зокрема: *азбучні баталії* (Лисюк, 2014: 492), *азбучна веремія* (Лисюк, 2014: 490), *азбучна дискусія* (Лисюк, 2014: 441), *азбучна історія* (Лисюк, 2014: 492), *азбучний переворот* (Лисюк, 2014: 460), *азбучне питання* (Лисюк, 2014: 484), *азбучна стаття* (Лисюк, 2014: 441), *азбучні суперечки* (Лисюк, 2014: 490).

Азбучна комісія – це ‘комісія, що відхилила прийняття проекту латинської абетки для української азбуки’, порівняймо контекст: «Політичне і культурне москвофільство поляки використали для того, щоб не допустити українізації шкільництва. Польський граф Агенор Голуховський зробив навіть спробу запровадити для українців латинський правопис. Правда, *“Азбучна комісія”* [жирний шрифт автор. – Є. П.] у Відні заперечила цей проект і в 1859 році австрійський уряд розпорядився друкувати всі книжки кирилицею» (Геллей, 2015: 31).

Використання певної графічної системи, безперечно, базоване на традиції, оскільки «панівна (типова) графічна форма письмових знаків певної цивілізації є, звичайно, умовна й визнається нацією внаслідок тривалої традиції» (Космеда, 2020: 24). Однак традиція може змінюватися, зважаючи на певні політичні, психологічні, культурологічні чинники.

Розглянуті терміни вступають у певні парадигматичні зв’язки, зокрема простежуємо *вияв* (1) *полісемії*, що доводить структура терміна *латинізація*, яка містить два лексико-семантичні варіанти; (2) *гіперо-гіпонімії*, що можна проілюструвати гіперонімом *проект (варіант) української латиниці* та гіпонімами – *іречеківка, лагодівка, лучуківка, мельниківка, українське абецадло, українська гаєвиця*; (3) *синонімії*, прикладами якої є: *“азбучна війна”, абеткова війна”, “азбучна завірюха”* та ін.

Висновок. Через те, що існували спроби латинізації українського алфавіту, проникнення латиниці в український лінгвопростір, простежуємо розширення метамови української лінгвографії системою розглянутих у цій розвідці термінів, серед яких виявляємо okazіональні чи образні терміни, що засвідчують факт самобутнього розвитку української лінгвокультури.

Термін *лінгвографія* неусталений, як і не до кінця усталений об’єкт, предмет, методологія та метамова лінгвографії. Синонімний ряд термінів, які використовують на позначення нового лінгвістичного напрямку, доволі широкий: *графічна лінгвістика, граматиологія, граматографія, графологія, графолінгвістика, графістика, лінгвографія, інфографіка*. Однак потрібно уточнити їхнє семантичне наповнення та співвідношення.

У цій розвідці виокремлено мікросистему термінів, пов’язаних із феноменом латинізації українського алфавіту, що розширює поняттєвий апарат лінг-

вографії. Запропоновано дефініції тих термінів, які відсутні в сучасних найновіших і найавторитетніших лінгвістичних словниках української термінології.

Отже, спостерігаємо розбудову термінологічного апарату української лінгвографії, потребу лексикографування термінів лінгвографії, пов'язаних із феноменом латинізації, точного формулювання відповідних дефініцій, урахування оказональних, образних термінів.

Перспективу дослідження вбачаємо в необхідності систематизації термінів лінгвографії, уведення їх в українські словники лінгвістичних термінів чи створення окремого словника термінів лінгвографії.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ППО – Добролюбожа, Г.М. (2021) Четверта «азбучна війна» в Україні. Ні, реформа! У *Післядипломна педагогічна освіта в умовах системних змін: колективна монографія* (с. 52–59). Житомир: КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР.

Селіванова, 2010 – Селіванова, О. О. (2010). *Лінгвістична енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К.

СІС – Лук'янюк В. *Словник іншомовних слів*. URL: <https://www.jnsm.com.ua> (Дата звернення 29.03.2022).

ССЛ – Загнітко, А. (2012). *Словник сучасної лінгвістики: Поняття і терміни* (Т. 1–4). Донецьк: Вид-во ДонНУ.

ССЛ-2 – Загнітко, А. (2012). *Словник сучасної лінгвістики: Поняття і терміни* (Т. 1–4). (Т. 2). Донецьк: Вид-во ДонНУ.

СУМ – Білодід, І.К. (Ред.) (1970–1980). *Словник української мови* (Т. 1–11) (Т. 4). Київ: Наукова думка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білецька, О. (2015). Становлення графічної лінгвістики як комплексної науки: аналітичний огляд. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Лінгвістика*, (19), 19–277.
2. Булаховський, Л.А. (1975). Лінгвографія. У *Вибрані праці* (Т. 1–5). *Загальне мовознавство*. (Т. 1.) Київ: Наукова думка.
3. Видайчук, Т. (2010). Українська живомовна фонетика і кирилична графіка в дослідженнях Івана Франка. У Вакарчук, І. (Відп. ред.) *Іван Франко: дух, наука, думка, воля: Матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка (27 вересня – 1 жовтня 2006)*. (Т. 2.: Проблеми мовознавства) (с. 275–279). Львів: Вид-во Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка.
4. Гелей, С.Д. (2015). Шкільна освіта в Галичині у другій половині XIX – на початку XX ст. *Вісник львівської комерційної агенції, Серія: Гуманітарні науки*, 13, 30–50.
5. Денисюк, В.В. (2013). *Історія української мови: словник-довідник*. Умань: Візаві.
6. Дмитрів, О. (2014). Українська латинка: неминучість чи утопія? *Gazeta.ua*. URL: https://gazeta.ua/articles/istoriya-movi/_ukrayinska-latinka-utopiya-chi-neminuchist/564108 (Дата звернення: 10.09.2022).
7. Донец, П. (2001). *Основы общей теории межкультурной коммуникации: научный статус, понятийный аппарат, языковой и неязыковой аспекты, вопросы этики и дидактики*. Харьков: Основа.
8. Колесник, І.І. (2000). *Українська історіографія (XVIII – початок XX століття)*. Київ: Генеза.

9. Космеда, Т.А. & Соболев, Л.І. (2018). Сучасна українська лінгвографія: терміно-логічне поле. *Studia Ukrainica Poznaniensia*, 6, 63–70. doi: 10.14746/sup.2018.6.07.
10. Космеда, Т. (2020). «Дух» літери, або буква – першоелемент лінгвокультури. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня “Рута”».
11. Космеда, Т.А. (2011). Потенціал сучасної лексикографії і прагмалінгвістики в осмисленні статусу конотативних графем. *Слово и словарь. Vocabulum et vocabularium*, 12, 123–127.
12. Космеда, Т.А. (2022). Нове семантико-прагматичне навантаження літер латиниці в період російсько-української війни. *Культура слова*, 96, 113–130.
13. Лисюк, М. (2014). *Становлення і розвиток української літературної мови в Галичині*. Івано-Франківськ: Місто НВ.
14. Макарук, Л.Л. (2013). Графічна лінгвістика: становлення, сучасний стан та перспективи розвитку. *Іноземна філологія. Український науковий збірник*, 125, 16–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/infil_2013_125_5.
15. Німчук, В.В. (1990). Про графіку та правопис як елементи етнічної культури: історія г. *Мовознавство* (с. 3–10), 6.
16. Пересада, Є.І. (2022). Термін латина як основа термінотворення в сучасному мовознавстві. *IV International Scientific and Theoretical Conference “Formation of innovative potential of world science (December 23, 2022)”*. (pp. 108–110). Tel Aviv, State of Israel: European Scientific Platform. doi: 10.36074/scientia-23.12.2022.
17. Пересада, Є. (2021). Варіанти української латиниці: історичний екскурс. *Альманах „Българска украинистика“*, 10, 145–152.
18. Пересада, Є. (2022). Використання латинської графіки в українськомовному просторі. *Opera Slavica: Slavistické rozhledy*, 32(2), 25–39. doi: 10.5817/OS2022-2-3.
19. Плохий, С. (2016). Брама Європи (пер. з англ. Р. Ключка). Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля».
20. Соболев, Л. (2017). *Явище семантизації графем української лінгвокультури та їхня прагматика*. [Автореф. дис. ... канд. філол. н.]. Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди. URL: <http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/biblioteka/avtoreferaty2017.pdf>.
21. Фаріон, І.Д. (2011). *Мовна краса і сила: Суспільно-креативна роль української мови в XI – середині XIX ст.* Львів: Вид-во Львівського Національного університету «Львівська політехніка».
22. Франко, І. (1986). Азбучна війна в Галичині. У *Франко, І. Зібрання творів* (т. 1–50). (Т. 47). (с. 577–578). Київ: Наукова думка.
23. Шашкевич, М.С. (1965). Азбука і абеткадо. *Письменники Західної України 30–50-х років XIX ст.* (с. 113–120). Київ: Наукова думка.
24. Ballhorn, F. (1861). *Grammatography. A Manual of Reference to the Alphabets of Ancient and Modern Languages*. Trübner.
25. Crossland, R.A. (1956). Graphic Linguistics and its Terminology. *Mechanical Translation*, 3 (1), 8–11. Massachusetts Institute of Technology.
26. Daniels, P.T. & Bright, W. (Eds.). (1996). *Grammatology. The World's Writing Systems* (pp. 1–18). New York: Oxford University Press.
27. Derrida, J. (1998). *Of Grammatology*. (Translated by Gayatri Chakravorty Spivak). Baltimore: The John Hopkins University Press.
28. Gelb, J. (1968). *Grammatology and Graphemics. Papers from the Fourth Regional Meeting of Chicago Linguistic Society* (pp. 197–198). Chicago.
29. Mark, Smiciklas (2012). *The Power of Infographics: Using Pictures to Communicate and Connect with Your Audience*. Indianapolis, IN: Que Biz-Tech.
30. Meletis, D. & Dürscheid, C. (2022). *Writing Systems and Their Use: An Overview of Grapholinguistics*. Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston.
31. Rennagel, W.R. (1972). *Graphistics. Studies in Linguistics in Honor of George L. Trager*. (pp. 58–65). The Hague; Paris.

Yelyzaveta Peresada

THE PHENOMENON OF THE UKRAINIAN LANGUAGE LATINIZATION AS A FACTOR IN THE BROADENING OF THE METALANGUAGE OF LINGUISTICS.

The article is devoted to the specifics of the formation of the metalanguage of graphemics as an actual scientific direction of modern linguistics. The emergence of graphemics as a separate scientific field has not led to the consolidation of a single term in the scientific discourse to denote the science of writing and the graphic level of language. In addition, there is no established graphemics terminology. The article proposes to define the term field of linguistics, which represents the established terms, and discusses the controversial issues related to the formation of the microterm field associated with the phenomenon of Latinization, since language reflects all political, psychological, and cultural changes, including those motivated by the peculiarities of its graphic representation. In the Ukrainian linguistic culture of the 19th and 20th centuries, there was a competition between two graphic systems: the traditional Cyrillic and the Latin alphabets. This competition («alphabet wars») is also actualized in the modern linguistic space of the early 21st century, which is represented by attempts to Latinize the Ukrainian language space. The process of Latinization has led to the emergence of new terms to denote these attempts as projects (variants) of the Ukrainian Latin alphabet. In Ukrainian graphemics, such occasional terms as yirechekivka, lahodivka, luchukivka, melnykivka, Ukrainian abecedary, and Ukrainian gaietyka have emerged. In addition, we trace the emergence of nonce terms that are common in Ukrainian scientific discourse. Among them, we find synonymous connections: alphabet war and alphabet blizzard. Certain aspects of the alphabet war in Galicia also contributed to the emergence of such terms as alphabet battles, alphabet plague, alphabet discussion, alphabet history, alphabet coup, alphabet question, and alphabet disputes. The task of summarizing information on this issue in terms of diachrony and synchrony is being actualized. The problem under consideration has prospects, since the terminology system of graphemics requires systematization and clear lexicalization, creation of a dictionary of graphemics terms.

Keywords: metalanguage, graphemic, Latinization, term, microtermfield, nonce term.

LEGEND

ППО – Dobrolozha, H.M. (2021) Chetverta «azbuchna viina» v Ukraini. Ni, reforma! In *Pisliadyplomna pedahohichna osvita v umovakh systemnykh zmin: kolektyvna monohrafiia* [Postgraduate Teacher Education in the Context of Systemic Change, collective monograph] (pp. 52–59). Zhytomir: KZ «Zhytomyrskiy OIPPO» ZhOR.

Селіванова, 2010 – Selivanova, O. O. (2010). *Linhvistychna entsyklopediia*. Poltava: Dovkillia-K.

CIC – Lukianiuk, V. (2001–2020). *Slovyk inshomovnykh sliv* [Dictionary of foreign words]. Retrieved from <https://www.jnsm.com.ua> URL: <https://www.jnsm.com.ua> (in Ukr.). (Access mode: 29.03.2022).

ССЛ – Zahnitko, A. (2012). *Slovyk suchasnoi linhvistyky: Poniattia i terminy* [Dictionary of modern linguistics: Concepts and terms] (Vol. 1–4). Donetsk: Vyd-vo DonNU (in Ukr.).

ССЛ-2 – Zahnitko, A. (2012). *Slovyk suchasnoi linhvistyky: Poniattia i terminy* [Dictionary of modern linguistics: Concepts and terms] (Vol. 1–4). (Vol. 2). Donetsk: Vyd-vo DonNU (in Ukr.).

СУМ – Bilodid, I.K. (Ed.) (1970–1980). *Slovyk ukrainskoi movy* [Ukrainian language dictionary] (1970–1980). (Vol. 1–11). (T. 4). Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).

REFERENCES

1. Biletska, O. (2015). Stanovlennia hrafichnoi linhvistyky yak kompleksnoi nauky: analitychnyi ohliad [The Emergence of Graphic Linguistics as a Comprehensive Science: An Analytical Review]. *Linhvistyka [Linguistics]*, 19, 19–277 (in Ukr.).
2. Bulakhovskiy, L.A. (1975). Linhvohrafiia [Graphemics]. In *Vybrani pratsi* (Vol. 1–5). *Zahalne movoznavstvo [General linguistics]*. (Vol. 1.). Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).
3. Vydaichuk, T. (2010). Ukrainska zhyvovomna fonetyka i kyrylychna hrafika v doslidzhenniakh Ivana Franka [Ukrainian vernacular phonetics and Cyrillic script in the research of Ivan Franko.]. In Vakarchuk, I. (Ed.) *Ivan Franko: dukh, nauka, dumka, volia: Materialy Mizhnarodnoho naukovooho kongresu, prysviach. 150-richchiu vid dnia narodzh. Ivana Franka [Proceedings of the scientific congress devoted to 150th anniversary of Ivan Franko's birth "Ivan Franko: spirit, science, thought, will" (27 March – 1 October 2006)]*. (Vol. 2.: (Problemy movoznavstva) (pp. 275–279). Lviv: Vyd-vo Lviv. nats. un-tu im. Ivana Franka (in Ukr.).
4. Helei, S.D. (2015). Shkilna osvita v Halychyni u druhiy polovyni XIX – na pochatku XXst. [School education in Galicia in the second half of 19th and early 20th centuries]. *Visnyk lvivskoi komertsii noi ahentsii. Serii: Humanitarni nauky [Lviv Commercial Agency Bulletin. Series: Humanitarian sciences]*, 13, 30–50 (in Ukr.).
5. Denysiuk, V.V. (2013). *Istoriia ukrainskoi movy: slovnyk-dovidnyk [History of the Ukrainian language: a dictionary-reference]*. Uman: Vizavi (in Ukr.).
6. Dmytriv, O. (2014). Ukrainska latynka: nemynuchist chy utopiia? [Ukrainian Latin: Inevitable or Utopia?]. *Gazeta.ua*. Retrieved from https://gazeta.ua/articles/istoriya-movi/_ukrayinska-latinka-utopiya-chi-neminuchist/564108 (Access mode: 10.09.2022) (in Ukr.).
7. Donec, P. (2001). *Osnovy obshhej teorii mezhkul'turnoj komunikacii: nauchnyi status, ponjatijnyi apparat, jazykovej i nejazykovej aspekty, voprosy jetiki i didaktiki [Fundamentals of the general theory of intercultural communication: scientific status, conceptual apparatus, linguistic and non-linguistic aspects, issues of ethics and didactics]*. Har'kov: Osnova (in Rus.).
8. Kolesnyk, I.I. (2000). *Ukrainska istoriohrafiia (XVIII–pochatok XXstolittia) [Ukrainian historiography (18th – early 20th century)]*. Kyiv: Heneza (in Ukr.).
9. Kosmeda, T.A. & Sobol, L.I. (2018). Suchasna ukrainska linhvohrafiia: terminolohichne pole [Modern Ukrainian graphemics: the terminological field]. *Studia Ukrainica Poznaniensia*, 6, 63–70. doi: 10.14746/sup.2018.6.07 (in Ukr.).
10. Kosmeda, T. (2020). «Dukh» lityry, abo bukva – pershoelement linhvokultury [The “spirit” of a letter, or a letter; is the primary element of linguistic culture]. Kamianets-Podilskyi: TOV «Drukarnia “Ruta”» (in Ukr.).
11. Kosmeda, T.A. (2011). Potentsial suchasnoi leksykohrafi i prahmalinhvistyky v osmyslenni statusu kononatyvnykh hrafem [The potential of modern lexicography and pragmalinguistics in understanding the status of connotative graphemes]. *Slovo y slovar. Vocabulum et vocabularium [Word and Dictionary. Vocabulum et vocabularium]*, 12, 123–127 (in Ukr.).
12. Kosmeda, T.A. (2022). Nove semantyko-prahmatychno navantazhennia liter latynytsi v period rosiisko-ukrainskoi viiny [New semantic and pragmatic load of Latin letters during the Russian-Ukrainian war]. *Kultura slova [Culture of the Word]*, 96, 113–130 (in Ukr.).
13. Lysiuk, M. (2014). *Stanovlennia i rozvytok ukrainskoi literaturnoi movy v Halychyni [Formation and Development of the Ukrainian Literary Language in Galicia]*. Ivano-Frankivsk: Misto NV (in Ukr.).
14. Makaruk, L.L. (2013). Hrafichna linhvistyka: stanovlennia, suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku [Graphic linguistics: its origins, current status and prospects for future development]. *Inozemna filolohiia. Ukrainskyi naukovyi zbirnyk [Foreign philology]*.

- Ukrainian scientific works collection*], 125, 16–21. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/infil_2013_125_5 (Access mode: 9.03.2023) (in Ukr.).
15. Nimchuk, V.V. (1990). Pro hrafiku ta pravopys yak elementy etnichnoi kultury: istoriia g [On graphics and spelling as elements of ethnic culture: the history of r]. *Movoznavstvo [Linguistics]*, 6, 3–10 (in Ukr.).
  16. Peresada, Ye.I. (2022). Termin latyna yak osnova terminotvorennia v suchasnomu movoznavstvi [The term Latin as the basis of term formation in modern linguistics]. *IV International Scientific and Theoretical Conference "Formation of innovative potential of world science (December 23, 2022)*. (pp. 108–110). Tel Aviv, State of Israel: European Scientific Platform. doi: 10.36074/scientia-23.12.2022 (in Ukr.).
  17. Peresada, Ye. (2021). Varianty ukrainskoi latynytsi: istorychnyi ekskurs [Variants of the Ukrainian Latin alphabet: a historical overview]. *Almanakh „Bulharska ukraïnynytska“*, 10, 145–152 (in Ukr.).
  18. Peresada, Ye. (2022). Vykorystannia latynskoi hrafiky v ukrainskomovnomu prostori [The use of Latin script in the Ukrainian language space]. *Opera Slavica: Slavistické rozhledy*, 32(2), 25–39. doi: 10.5817/OS2022-2-3 (in Ukr.).
  19. Plokhii, S. (2016). *Brama Yevropy [Gates of Europe]* (per. z anhl. R. Klochka). Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia» (in Ukr.).
  20. Sobol, L. (2017). *Yavyshche semantyzatsii hrafem ukrainskoi linhvokultury ta yikhnia prahmatyka [The phenomenon of semantization of graphemes of Ukrainian linguistic culture and their pragmatics]* [Synopsis of PhD thesis]. H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Retrieved from: <http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/biblioteka/avtoreferaty2017.pdf> (Access mode: 11.03.2023) (in Ukr.).
  21. Farion, I.D. (2011). *Movna краса i syla: Suspilno-kreatyvna rol ukrainskoi movy v XI – seredyni XIX st. [Language beauty and power: The Social and Creative Role of the Ukrainian Language in the XI and Mid-XIX Centuries]*. Lviv: Vyd-vo Lvivskoho Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha» (in Ukr.).
  22. Franko, I. (1986). Azbuchna viina v Halychyni [The Alphabet War in Galicia]. In *Franko, I. Zibrannia tvoriv (Vol. 1–50)*. [Franko, I. Collected works: in 50 Volumes] (Vol. 47). (pp. 577– 578.) Kyiv: Naukov dumka (in Ukr.).
  23. Shashkevych, M.S. (1965). Azbuka i abetsadlo [The ABC and the Abecedarian]. *Pysmennyky Zakhidnoi Ukrainy 30–50-kh rokiv XIX st. [Writers of Western Ukraine in the 30s and 50s of the XIX century]* (pp. 113–120). Kyiv: Nauk. dumka (in Ukr.).
  24. Ballhorn, F. (1861). *Grammatography. A Manual of Reference to the Alphabets of Ancient and Modern Languages*. Trübner (in Eng.).
  25. Crossland, R.A. (1956). Graphic Linguistics and its Terminology. *Mechanical Translation*, 3 (1), 8–11. Massachusetts Institute of Technology (in Eng.).
  26. Daniels, P.T. & Bright, W. (Eds.). (1996). *Grammatology. The World's Writing Systems*. (pp. 1–18). New York: Oxford University Press (in Eng.).
  27. Derrida, J. (1998). *Of Grammatology*. (Translated by Gayatri Chakravorty Spivak). Baltimore: The John Hopkins University Press (in Eng.).
  28. Gelb, J. (1968). Grammatology and Graphemics. *Papers from the Fourth Regional Meeting of Chicago Linguistic Society* (pp. 197–198). Chicago (in Eng.).
  29. Mark, Smiciklas (2012). *The Power of Infographics: Using Pictures to Communicate and Connect with Your Audience*. Indianapolis, IN: Que Biz-Tech (in Eng.).
  30. Meletis, D. & Dürscheid, C. (2022). *Writing Systems and Their Use: An Overview of Grapholinguistics*. Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston (in Eng.).
  31. Rennagel, W.R. (1972). Graphistics. *Studies in Linguistics in Honor of George L. Trager*. (pp. 58–65). The Hague; Paris.